

Камінський Є.Є.*

ПІД ЗАГРОЗОЮ ПРАВО ЗЕМЛЯН НА МИР

«Війна впливає із суспільного стану держав і їх взаємовідносин, вона ними обумовлюється, ними обмежується і стримується».

З монографії Карла Клаузевіца «Про війну»)

This article deals with the problematic of the challenges to the peace in the modern world. Broadly analyzing the works of outstanding scientists in this respect the present article constitutes itself philosophic attempt of understanding the concept of global peace.

Одним з пріоритетних прав людини є право на мирне життя. Сьогодні воно порушується в окремих регіонах і державах планети, але нині існують підстави говорити про загрозу глобального конфлікту. Адже жодна із великих держав світового співтовариства націй сьогодні не відмовляється від одного з найвідоміших постулатів Клаузевіца про війну як продовження політики іншими засобами... Оскільки одним із завдань політичної науки є попередження, спробую аргументувати таку доцільність у питанні світового миру.

У квітні 2009 року південно-осетинський політолог у матеріалі для тамтешнього інформаційного агентства писала:

- *Сьогодні ситуація значно серйозніша, ніж до серпня 2008 року... Можливе відтворення війни не обмежиться Кавказом.*

І далі:

- *Новий президент Сполучених Штатів не вніс будь-яких радикальних змін стосовно Грузії, але, відіграючи домінуючу роль в НАТО, він все ще настоює на якомога швидшому приєднанні Грузії до Альянсу. Якщо це станеться, світ зіткнеться з більш серйозною загрозою, ніж криза холодної війни.*

І на завершення:

- *За нових реалій грузинська війна проти Південної Осетії може легко перетворитися у війну проти Росії. Це і буде третя світова війна.*

Хтось може сказати, що це тільки точка зору буремної осетинки, а насправді ніякої загрози не існує. То ж у своїй доповіді я якраз і спробую показати, що проблема великої війни мусить бути в центрі уваги і дій на попередження з боку світової спільноти націй.

Як повідомляє поважна установа «Global Research», 12 травня один з високих чинів НАТО Джеймс Маттіс на симпозіумі в Норфолку (Вірджинія) заявив: «Я прибув сюди з відчуттям нагальності. Ворог поводиться приблизно таким же чином». За повідомленням місцевої газети, Маттіс окреслив майбутнє, в якому війни не будуть мати чіткого визначення початків і кінців». Далі представник НАТО закликав до розробки великої стратегії, а саме певних політичних рамок, якими визначатиметься воєнне планування.

Ворога Маттіс не назвав. Але...

---

*доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу трансатлантичних досліджень ІСЕМВ НАН України

Далі «Global Research» відзначає, що глава стратегічного командування США Кевін Чілтон 7 травня сказав журналістам, що Білий дім далі розглядає можливість відповіді із застосуванням фізичної сили, передбачаючи потенційне застосування ядерної зброї у випадку кібер-атаки проти американської комп'ютерної мережі...

На тлі таких цитувань американський дослідник через згадку про відповідні атаки російських хакерів 2004 року у формі натяку визначає такого ворога. Задіяна у матеріалі й Україна. У контексті можливого американо-російського протистояння подається продаж нашою державою Пентагону двох літаків СУ-27 для тренування американських пілотів на предмет тестування їхнього радарного і електронного устаткування. Прикладів такого роду, зв'язаних з іншими країнами, автор наводить чимало.

Як дослідник політичних проблем міжнародних систем і глобального розвитку вважаю доцільним вписати свою аналітичну доповідь у рамки попередження.

Після смерті Карла Клаузевітца були знайдені авторські оцінки його епохальної праці «Про війну». Гостру самокритику всіх восьми глав він завершив двома фразами, якими буквально підштовхував своїх послідовників до переосмислення його теорії війни. Ось ці фрази:

1. «Рукопис про ведення великої війни, котрий знайдуть після моєї смерті, у даному вигляді має оцінюватися лише як зібрання окремих частин, з яких має бути побудована теорія великої війни».

2. «Єдино завершеною я вважаю I главу 1-ої частини».

Що ж ми знаходимо у цій першій главі такого, що змусило самокритичного теоретика бути задоволеним собою?

Ще раз перечитавши його теоретичний трактат «Про війну» у контексті теми моєї доповіді, я зупинився на таких висновках Клаузевітца:

1. «Війна є не що інше, як розширене єдиноборство», у якому кожен з двох прагне за допомогою «насильства змусити іншого виконати його волю». Отже, сила – засіб, а мета – нав'язати свою волю.

2. Обидва противники до крайності напружують свої зусилля, і немає інших меж цьому напруженню, окрім тих, котрі стають внутрішніми протидіючими силами.

3. І, нарешті, фраза третя: «Війна впливає із суспільного стану держав і їх взаємовідносин, вона ними обумовлюється, ними обмежується і стримується».

У контексті першого пункту не викликає сумніву, що нова адміністрація Сполучених Штатів жорстко продовжуватиме відстоювати своє право на глобальний гегемонізм і нав'язування своєї волі іншим державам під приводом демократизаційного впливу, диктату ліберальних цінностей тощо.

Росія зі свого боку, не менш чітко дає зрозуміти, що за жодних умов не відмовиться від плану свого регіонального домінування на пострадянському просторі, у той час як американська адміністрація вкрай однозначно стверджує, що не дозволить Москві нав'язувати свою волю суверенним державам.

Щодо другого пункту посмертних записок Клаузевітца, то справді до останнього часу США і Росія діяли як суперники, що до крайності напружують свої зусилля (про факти трохи далі).

По-різному виглядає ситуація з внутрішніми джерелами підтримки чи заперечення такого курсу. Річ у тім, що в Америці політичні сили і суспільство зовсім не налаштовані сприймати світ через призму русофобства. У той же час в Росії, особливо починаючи від виступу В.Путіна на мюнхенському форумі з безпекових питань 10 лютого 2007 року, поетапно і цілеспрямовано насаджується тотальний антиамериканізм, що підтверджується опитуваннями соціологів. Отже, маємо підстави говорити, що конфлікт між двома державами – глобальною і такою, що має аналогічні претензії, з погляду другого пункту Клау-

зевітца менше стримується в російському соціумі. Адже там практично немає тих самих протидіючих політичних сил.

Врешті, щодо пункту третього відзначу таке. Клаузевітц наче в воду дивився, коли стверджував, що війна виходить із суспільного стану держав і їх взаємовідносин, вона ними обумовлюється, ними обмежується. Схоже, що в умовах глобальної фінансово-економічної кризи обмежень статусе дедалі менше, особливо якщо розглянути статистичні дані.

Теперішній глобальний економічний занепад у коментарях і оцінках державних діячів, політиків, економістів, політологів і журналістів переважно подається в рамках банкрутств банків, закриття підприємств, масового безробіття, зниження купівельної спроможності, прогнозного оцінювання тривалості кризи у часі тощо. Все нібито правильно, але... Чомусь увагою аналітиків обійдено три вражаючих факти із формування американського, російського і китайського державних бюджетів, кожен з яких претендує на роль основного джерела зупинення і подолання нинішньої кризи:

1. Бюджет США на фіскальний 2010 рік передбачає видаткову частину у сумі 3, 94 трильйона доларів. Загальні державні доходи, згідно з попередніми оцінками Бюджетного управління, складуть 2, 381 трильйона доларів. Прогнозований дефіцит – порядку 1, 75 трильйона, тобто майже 12 % ВВП. Але й у цій ситуації – це першою чергою воєнний бюджет. Планується серйозне нарощування практично всіх витрат у цій сфері, включно з Міністерством оборони та близькосхідним врегулюванням. Річ у тім, що бюджет передбачає 534 мільярди доларів на потреби Пентагона + 130 мільярдів на ведення війни в Афганістані й Іраку + додаткових 75 мільярдів на надзвичайне фінансування решти потреб армії на 2009 рік. Загалом виходить сума, яка може сприйматися підтвердженням слів Буша при прийнятті стратегії національної безпеки 2006 року: «Америка перебуває в стані війни». Адже йдеться про 739, 5 мільярда доларів. Якщо додати сюди витрати на міністерство внутрішньої безпеки, 14 відомчих розвідувальних інститутів, ФБР, ЦРУ тощо, то можна погодитися, коли окремі аналітики виводять відповідні витрати на рівень 1 трильйона доларів. Відтак, щонайменше 30 % антикризового бюджету має піти на армію, озброєння і воєнні операції в Афганістані й Іраку. А якщо взяти тільки державні доходи без планового дефіциту, то йдеться про майже половину... Але з демократичною Америкою все ясно хоча б у тому сенсі, що статистика загалом відображає реалії.

2. Якщо ж керуватися голою статистикою закону про бюджет Росії, то 2006 року затрати на армію і озброєння в цій державі мали становити 24 мільярдів доларів. Насправді, за підрахунками Міжнародного інституту стратегічних досліджень (Москва) було витрачено 70 мільярдів доларів. 2007 року, за наймінімальнішими оцінками, вони вирости мінімум на 10 мільярдів доларів. Якщо Ви спробуєте дізнатися про те, скільки було витрачено 2008 року, то безумовно заплутаєтеся. Адже в бюджеті було прописано трохи більше 30 мільярдів доларів, реально російські урядовці і експерти визнають суму приблизно втричі більшу. Але й це не все. Після кількадечної грузино-російської війни минулого року на сайтах кількох дослідницьких центрів з'явилося посилання на російських урядовців про те, що до кінця року планові показники відповідних статей бюджету мали становити 40 % всіх видаткових статей державного бюджету. Щодо 2009 року зішлемося на керівника комітету Держдуми з економічної політики і підприємництва Є. Федорова, котрий говорив про плановане збільшення витрат на оборону на 25, 7 % і додав до цього 31, 3% росту витрат на національну безпеку і правоохоронну діяльність. На черговому пікові фінансової кризи віце-прем'єр Кудрін кілька днів тому підняв перший показник до понад 30 %. Але ж він назвав суму всього в 50 мільярдів доларів, тоді як В. Путін оцінює витрати на оборону 2009 року сумою понад 100 мільярдів доларів. Кому вірити? Навряд чи комусь з них, оскільки навіть ближчий до правди показник прем'єра не включає до

себе витрати на національну безпеку, що взагалі робить непотрібними існуючі наукові розробки, в яких оборона від зовнішніх загроз є невід'ємною частиною національної безпеки... Незалежно від цього, у сукупності з видатками на безпеку Росія також може витратити з антикризового бюджету десь біля 30 % на оборону і безпеку. (А взагалі-то спостерігаємо промовистий елемент російської політичної системи: приховувати реальні видатки на армію і озброєння. Повна аналогія з радянською епохою).

3. За останні роки відбулися значні зміни в порівнянній могутності багатьох азійських держав. Найяскравішими прикладами є Китай та Індія, чії економічні та військові можливості зростали значно швидше, аніж у їхніх сусідів. Високі темпи економічного розвитку дозволили Пекіну прискорити модернізацію збройних сил, виділяючи значні кошти на покращення підготовки персоналу та придбання нових високотехнологічних озброєнь. Два місяці тому Пекін заявив, що серйозно розглядає можливість розробки та виробництва свого першого авіаносця. Китай також почав пильно контролювати свої морські кордони, що підтверджується цілим рядом порушень китайськими збройними силами територіальних вод і повітряного простору Японії. А наприкінці січня цього року китайські ВМС розпочали свою першу місію за межами Тихого океану, надіславши два есмінці та корабель підтримки для супроводження комерційних суден в Аденській затоці. Індійські військові почали постійно оновлювати свої військово-повітряні та військово-морські сили. Водночас, Індія з недовірою дивиться у бік Китаю, який інвестує в розвиток своїх збройних сил, продовжує розвідувальну діяльність у М'янмі та будує нову військово-морську базу на острові Хайнань, що забезпечить його атомним підводним човнам кращий доступ до Малаккської протоки. Як результат, Індія розпочала стрімку модернізацію своїх власних збройних сил. Свідченнями цього факту є готовність Індії заплатити дуже високу ціну за модернізований російський авіаносний крейсер, закінчити будівництво власного авіаносця, а також придбати у Росії ударний підводний човен класу «Акула», здатний нести ядерні ракети. Водночас, індійські ВПС модернізували свої бази на китайських кордонах і переоснастили їх новими винищувачами Су-30. Китай продовжує значні інвестиції в технології балістичних ракет. Він виготовив і поставив на озброєння цілий ряд ракет різної дальності. Більшість цих ракет, включаючи нову DF-31 та її модифікацію для субмарин JL-2, слугуватимуть складовою ядерного арсеналу. Водночас, ряд моделей ракет призначені для оснащення звичайними боєголовками, у тому числі, понад 500 штук DF-11 і 300 штук DF-15, які базуються на рухомих пускових установках. Велика кількість цих ракет націлені на Тайвань. Тай бей, який має безпекові гарантії від США, також проводить роботи з модернізації власних технологій крилатих ракет, аби тримати під загрозою удару у відповідь відповідний китайський арсенал. Принагідно відзначу, що антикризовий бюджет КНР на 2009 рік передбачає приріст витрат на оборону рівно на 14, 7 %. Знаючи китайську політичну систему, без особливої помилки можна збільшити публічні дані щонайменше вдвічі. Адже там теж оборона і національна безпека чітко розмежовані під приводом комплексного розуміння поняття «безпека». Реальні видатки КНР на оборону оцінюються сумою в 135 мільярдів доларів і в щороку в XXI столітті зростають в середньому на 15 %... До того ж, у Китаї видатки на стратегічні сили, де-факто, утаємничені...

Статистика наведена ще й для того, щоб підтвердити такий висновок: в соціогуманітарних науках явно недооцінюється геополітичний аспект дедалі більш ймовірного краху уніфікуючої глобалізації. А як слушно писав 24 лютого 2009 року американський спеціаліст з питань миру і безпеки професор Майкл Клеер, «одного дня цілком може розпочатися війна».

Зараз всі з надією очікують візиту нового президента США Барака Обама до Мос-

кви, запланованого на початок липня. У головному контексті доповіді вважаю обов'язковим для себе наголосити на такому:

1. Об'єктом першого серйозного візиту нового держсекретаря США Х.Клінтон став Китай. Перемовини у Пекіні майже винятково зосередилися на питаннях подолання фінансово-економічної кризи. Така спрямованість знайшла своє підтвердження і у ході швидкого візиту у відповідь китайського міністра закордонних справ.

2. Зустріч Обама з Медведєвим у Лондоні на початку квітня цього року показала, що американо-російські дипломатичні зусилля по своїй суті мало чим відрізняються від, скажімо, перемовин Рейгана з радянським керівництвом. Йдеться винятково про безпекову сферу, першою чергою про обмеження стратегічних озброєнь. Економіка навіть у нинішніх критичних для людства проблем віднесена тут на задній план.

Хочеться вірити, що сторонам вдасться знайти спільну мову і вийти на підписання нового договору, який стане заміником ОСО-1, що припиняє свою дію наприкінці цього року.

Але дуже схоже, що між Росією і Сполученими Штатами паралельно триватиме боротьба за впливи на нові незалежні держави, які до 1991 року політологи називали неросійськими республіками СРСР.

Тим часом, російський президент Д. Медведєв неодноразово жорстко заявляв, що ніяких торгів за Америкою у питаннях безпеки Кремль вести не буде.

Наче у відповідь з Вашингтона вустах заступника держсекретаря Д. Фріда проголошено, що шансів на реалізацію пункту програми Б. Обама, який звучить як перезавантаження двосторонніх відносин, дуже мало.

Воднораз Росії дають зрозуміти, що в іншому випадку елементи ПРО все-таки будуть розміщені в Чехії і Польщі і за певних умов можуть становити загрозу російському ядерному потенціалові. Американські і російські фахівці з воєнної проблематики вперше за багато років сходяться у тому, що за два-три роки американський план буде реалізований, незалежно від ставлення Кремля. Крім того, вже й американські фахівці пишуть, що насправді система ПРО у Східній Європі не може мати прямого відношення до іранської ядерної програми і відповідної загрози для НАТО з боку ісламського режиму. Однак у них не викликає сумнівів, що план розміщення елементів системи ПРО у Східній Європі має на меті перехоплювати російські ракети, які були б з європейської території РФ спрямовані у північному та північно-західному напрямках.

Відзначається, що:

- безпосередніми цілями цієї системи є російські стратегічні ракети, розміщені трохи західніше Уралу;
- Росія має підстави вбачати у цих планах США загрозу нанесення Америкою першого удару, попередивши можливість належної і вчасної відповіді з боку російських збройних сил.

10 підземних перехоплювачів ракет, запланованих до розміщення в Польщі, звичайно, не можуть стати реальним бар'єром на шляху російських ракетних сил стратегічного призначення та атомних підводних човнів. То ж стратегічне значення перехоплювачів може стати вирішальним тільки у випадку першого ядерного удару з боку США. Це – своєрідна гарантія американської перемоги. Принаймні вперше такі визнання робляться американськими фахівцями.

Як писав автор книги «Апокаліпсис тепер!» Венгдаль, розміщення американських ракет у Польщі та надсучасного радара у Чехії є життєвою частиною стратегії США у постбіполярну епоху. Її суть полягає в оточенні Росії зі всіх сторін, у тому числі й через розширення НАТО, для забезпечення готовності Заходу у лічені хвилини й години зруйнувати

цілісну систему управління російськими ядерними силами.

Як неодноразово відзначав радник Обама із зовнішньополітичних питань З. Бжезінський, найбільшу загрозу американському домінуванню і гегемонізмові у світі слід шукати в Євразії та можливостях об'єднання Росії, Китаю та інших євразійських держав проти Америки. Це саме те, що творець сучасної теорії геополітики сер Г. Макіндер назвав найбільш страхітливою перспективою.

У цьому контексті маємо підстави вбачати у новій ініціативі Обама, спрямованій для публіки на те, щоб нібито включити Росію у західний оборонний союз, доволі хитрий хід, якщо керуватися шаховою термінологією. Адже не викликає сумнівів, що, ставши на такий шлях, Росія не змогла б претендувати на союз з Китаєм. Більш того, було б завдано непроправного удару по Шанхайській організації співробітництва. Тому навряд чи в Білому домі очікують позитивної відповіді від Росії. Але американська влада одержить для себе агітаційний матеріал проти Кремля. Це безумовно. «Це нагадує сигнал (для Росії) – руки вгору, інакше стріляємо», заявив офіційний представник державного департаменту, який не назвав свого прізвища.

Далі звернемося до висловлювань Х. Клінтон. Впадає в око, що безпекові питання вона поставила в центр уваги переговорів з європейськими партнерами. При цьому зв'язувала розміщення елементів ПРО у Східній Європі із п'ятою статтею Статуту НАТО, де йдеться про те, що напад на одного з членів Організації є нападом на всіх. Цю статтю вона визначила як актуальну і дуже серйозну, далі сказавши таке: «Ми добре обізнані про специфічні турботи низки держав на сході Європи. Тих, що мали тривалий досвід з Росією, заявляли про діалог з Росією з проблем НАТО – Росія, США – Росія тощо».

Вона виглядала доволі жорсткою, коли говорила таке: «Я чітко наголошувала, не тільки сьогодні, а й неодноразово, як це робили президент, віце-президент та інші, що ми підтримуємо право суверенних націй самим приймати рішення. Як сказав віце-президент Байден у своїй добре сприйнятій промові в Мюнхені, Сполучені Штати не визнають будь-яких сфер впливу однієї держави стосовно будь-якої іншої. Але я думаю – і ми прийняли відповідне рішення після тривалих і продуманих дебатів, що є користь від надання нового імпульсу Раді НАТО – Росія, як і існують потенційні переваги від дискусій, які я розпочну з міністром Лавровим... У нас є сфери, де ми напевне не тільки можемо, а й мусимо кооперувати з Росією – нерозповсюдження, контроль над озброєннями, антитероризм, антипіратські зусилля... Існують настільки ж серйозні справи, які ми маємо невинно обговорювати з Росією. Я не думаю, що можна покарати Росію припиненням перемовин з нею з питань зловживання поставками енергії чи небажання діяти в рамках вимог ОБСЄ та іншого, що стосується її дій в Грузії. Гадаю, слід долати відмінності, які між нами існують і виходити на спільні основи там, де це можливо... Ми цілком точно не говоримо від імені будь-якої держави, суверенітет та територіальну цілісність якої поважаємо. Ми також твердо відстоюватимемо наші цінності і принципи».

Відповідаючи на питання чеського журналіста по ПРО, вона наголосила, що йдеться про спрямованість відповідних планів на держави, на кшталт Ірану чи мереж терористів, які можуть заволодіти нищівними ядерною, звичайною, біологічною чи хімічною зброєю, а також ракетами для їх застосування».

Відтак, якщо узагальнити вивчені матеріали, то можна сказати, що нова американська адміністрація має намір далі проводити свою жорстку лінію у міжнародних справах. Росія при цьому знаходиться у відповідній стратегії США на першому місці в безпекових питаннях. Державний секретар під час свого березневого європейського турне практично жодного разу навіть не згадала про можливість і доцільність розвитку зовнішньоекономічних, торговельних та інвестиційних відносин. Взагалі економіка для офіційного Вашингтона у відносинах з Росією поки що звучить винятково в рамках попередження про

неприпустимість застосування Росією енергетичної залежності сусідніх держав для здійснення політичного тиску.

Загалом наївні американці переконані, що Росію якщо і не можна зробити європейською країною, то цілком можливо втягнути її у відносини стратегічного партнерства з НАТО. А це, на їхню думку, неможливо, коли мова йде про Китай... До того ж, у Вашингтоні вважають, що територіально гігантській Росії є чого боятися демографічного гіганта, яким є Китай...

13 травня 2009 року російський президент підписав нову стратегію національної безпеки своєї держави. До мого плану не входить деталізований аналіз цього документу. Відзначу тільки те, що в ньому НАТО визначено однією з головних загроз для Росії. Відтак, стратегія продовжує курс, започаткований у концепції зовнішньої політики для Д.Медведева від травня 2008 року. Маємо на увазі спробу розколоти євроатлантичну спільноту, відірвавши Європу від Сполучених Штатів. Такого роду підходи вищого політичного керівництва Росії маємо підстави визначати як явно провокаційні. Надто в рамках загального концепту російської зовнішньополітичної стратегії, яким де-факто планується сприяння формуванню регіональних полюсів сили і протистояння. Заспокійливі слова про багатоплюсність неспроможні приховати суть, яка полягає у тому, щоб одним з таких полюсів став пострадянський простір на чолі з російським гегемоном. Цього не можна не бачити, з цим не можна погодитися.

Залишається сподіватися, що стратегія національної безпеки нової адміністрації США радикально відрізнятиметься за своїм змістом ідеями гуманізму, демократії, стабільності і реального миротворення. Втім, американцям вочевидь не вдасться обійти пряму чи опосередковану відповідь на небезпечні тези, включені в російську стратегію національної безпеки.

Своє попередження просто змушені зробити Об'єднані Нації. Причому невідкладно, тобто вже на наступній сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка відкриється у вересні цього року.

Висновки

1. Клаузевітц у підтвердженому ним наприкінці життя першому розділі трактату «Про війну» переконливо засвідчує, що політична мета війни висувається на перший план, а перебуває вона в залежності від взаємовідносин обох держав. Всі види війни за Клаузевітцом, а це значить і війна холодна, можуть розглядатися як політичні дії, політика ніколи не зникає.

2. У розглянутому нами гіпотетичному, але ймовірному випадку ситуація виглядає так: Сполучені Штати розглядають Росію державою, внутрішня і зовнішня політика якої суттєво суперечить американському баченню стабільності і миру на планеті. Відтак, холодна війна, і що менш вірогідно – гаряча - з огляду на її руйнівний потенціал в ядерному світі, вписується в окреслений концепт Клаузевітца у контексті декларованого захисту демократичних цінностей як стратегічної мети США. При цьому Америка переконана, що її глобальний гегемонізм виступає гарантом поширення стабілізуючої демократії на увесь світ, вбачаючи в цьому єдину перспективу стабільності і миру. Інакше виглядає ситуація з Росією. Там геополітичний аспект спрямований переважно на завершення ініційованого економічними досягненнями Росії останніх років відтворення її у ролі регіонального лідера за низької залежності від політичних критеріїв розвитку. Регіональні полюси протистояння де-факто входять у геостратегічні плани Росії, керівництво якої часто демонструє відвертий антиамериканізм, базований на запереченні права Америки диктувати політичні критерії розвитку іншим учасникам міжнародної системи.

3. Розходження очевидні, як і все ще реальні перспективи холодної війни з певною

ймовірністю прямого конфлікту. Разом з тим, для холодної війни існує така спонука, як глибоко вкорінений в масову свідомість російський націоналізм та американський гегемонізм. Поки що відсутні підстави вважати, що глобальна фінансова криза з перспективою її переростання у економічну депресію нівелює ці фактори.

4. Далі Клаузевітц обумовлює завершення ворожнечі складенням зброї. З нашого погляду, поки що немає підстав стверджувати, що Москва і Вашингтон готові поступитися своїми планами і намірами та перевести у договірне русло обмеження спонук ймовірного конфлікту. Принаймні це стосується таких ключових моментів, як іранська ядерна програма та взаємні претензії домінувати на пострадянському просторі.

5. Має місце те, що Клаузевітц називав істинною полярністю стосовно одне одного і предмету, де позитивна величина і її протилежність взаємно знищуються.

6. Стримуючим фактором поки що залишається нерівність сил, тобто помітна перевага США. Оскільки вона надто велика, чим виглядає на перший погляд, холодна війна між США і Росією буде відбуватися з паузами, які, говорячи словами Клаузевітца, не суперечать природі війни. Відзначаємо і такий елемент стримування, як недостатнє розуміння обстановки і перспектив обома сторонами. Отже, доведеться враховувати можливості.

7. Врешті, існує ще один доволі гіпотетичний і низько ймовірний під тиском економічних реалій варіант, який ми визначаємо, як відмова США від принципів уніфікуючої глобалізації та повернення в русло обмеженого ізоляціонізму. Але на заваді йому може стати сумна для Америки перспектива повного відторгнення світом принципів Бреттон Вудсу і краху долара як економічної основи американського гегемонізму.